

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію
Маслової Юлії Петрівни на тему:

«Лінгвокогнітивні й комунікативно-прагматичні виміри українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду» (Дрогобич, 2026. 570 с.),
подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова
до спеціалізованої вченої ради Д 36.053.02 Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Газетний дискурс під час повномасштабної війни відображає не лише хроніку подій, а й трансформацію мови, формування нових національних наративів та посилює боротьбу з пропагандою. Після 2022 року мова українських газет зазнала значних трансформацій: мілітаризація лексики, утворилися нові неологізми та евфемізми, дискурс став експресивнішим, посилилася тенденція до очищення мови від русизмів, постало загалом питання психологічних та лінгвістичних аспектів медіа тощо. Крім мілітаризації та образу ворога, в українському медіадискурсі упродовж чотирьох років з'явилися такі потужні емоційні маркери: стійкості та незламності, дискурс люті та праведного гніву, емпатія та солідарність, трагізм та меморіалізація і т.п. Тому постає потреба різнопланових досліджень з мови українських масмедіа. Серед низки аспектів, які потребують вивчення, досі не було розроблено комплексного опису та аналізу через призму лінгвокогнітивних й комунікативно-прагматичних вимірів. Перелік питань у цій царині логічно розкриває дослідження Юлії Петрівни Маслової, яке поповнило сучасне українське мовознавство новою й актуальною розвідкою.

Розв'язання порушеної проблеми сприятиме насамперед осмислення того, як медійне мовлення в кризовій ситуації конструює та інтенсифікує суспільні ментальні моделі війни, інкорпорує когнітивні фрейми й ілокутивно спрямовані стратегії персуазії в динамічну мультикомпонентну семіодискурсну систему.

Відтак можна лише вітати появу рецензованої наукової праці, що порушує одну з важливих проблем сучасної лінгвістики – комплексного аналізу

лінгвокогнітивної та комунікативно-прагматичної моделі українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду. Дослідниця розробила типологію фреймових репрезентацій ключових концептів *війна, мир, чоловік, жінка* з огляду на гендерну диференціацію, перлокутивний потенціал й емоційну валентність (с. 24).

Такий підхід загалом допоміг Юлії Петрівні на широкому фактичному матеріалі досягти поставленої мети – сформуванню комплексної лінгвокогнітивної та комунікативно-прагматичної моделі українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду, яка охоплює процесуальні, ситуативні й функційно-стилістичні параметри медіатексту; експлікує ментальні репрезентації фреймового типу та реконструює концептуальні структури з огляду на їхню гендерну й перлокутивну релевантність; систематизує лексичні інновації військової та медичної термінології, воєнних неологізмів, сленгу й модифікованих фразеологізмів; встановлює інтенційну конфігурацію ілокутивних актів, визначає комунікативні стратегії, експресивні та візуально семіотичні засоби персуазії, а також когнітивні механізми маніпулятивного й переконувального впливу, окреслюючи кореляції між когнітивними параметрами тексту та його перлокутивною ефективністю в медіакомунікаційному просторі (с. 21).

Зауважимо, що новим для сучасної лінгвістики є уточнення поняття мультимодальної персуазивності, також дослідниця описала трансформаційний ресурс експресивних, візуально-семіотичних і наративних стратегій, що зумовлюють емоційний ефект залучення читацької аудиторії. Уперше комплексно й у проєкції на мультимодальність проаналізовано меми, карикатури, фотографійні зображення та інфографіки, інкорпоровані в газетному дискурсі воєнного періоду, та визначено їхні структурно-семіотичні параметри, інтермодальну кореляцію з вербальним компонентом і роль іконічних знаків у формуванні емоційно-переконувального ефекту (с. 24).

Цілком умотивованим став аналіз наукових теорій, концепцій, поглядів, пов'язаних із означеною проблематикою.

Дисертантка використовує в роботі різноманітні методи, зумовлені специфікою об'єкта дослідження та його завданнями. Юлія Петрівна удокладнено описала в роботі призначення та застосування тих чи тих методів: *описовий метод* дав змогу зафіксувати й параметризувати структурно- та лексико-стилістичні характеристики українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду; *теоретико-термінологійний аналіз* забезпечив уточнення поняттєво-категорійного апарату; за допомогою *структурно-функційного підходу* змодельовано процесуально-ситуативні умови генези медіатексту; використання *когнітивно-дискурсного й фреймово-семантичного аналізу* стало підґрунтям реконструювання ментальних репрезентацій та концептуальних структур; *лінгвопрагматичний метод* у поєднанні з *інтенційною інтерпретацією* вможливив відтворення конфігурації ілокутивних актів; *критичний дискурс-аналіз* у соціокогнітивній перспективі посприяв виявленню маніпулятивних та персуазивних стратегій; *лінгвостилістичний і прагматико-семіотичний аналізи*, доповнені мультимодальною аналітикою, дали змогу описати експресивні й візуально-знакові ресурси впливу. Методологічним інваріантом дослідження слугує концептуально формалізована модель стратегійного потенціалу дискурсу, подана у вигляді *інтегративної функційної залежності*, параметри якої визначено на основі верифікованих показників корпусного аналізу. Об'єднувальна функція моделі узагальнює їхній вплив і відтворює взаємодії між змінними, що забезпечує повторюваність аналітичних процедур і зіставність результатів у межах вибірки текстів. Застосовано *лексикографійний метод* із залученням елементів *контекстуального аналізу*, який уможливив систематизацію, опис і тлумачення неологізмів воєнного періоду в їхніх семантичних та прагматичних репрезентаціях у газетному дискурсі.

Відрадно, що дослідниця використала *метод кількісних підрахунків*, що забезпечив статистичне опрацювання фактичного матеріалу, виявлення частотних параметрів, динаміки вживання та взаємозв'язків між семантичними й комунікативно-прагматичними характеристиками лексичних інновацій (с. 23).

Дисертаційна праця має продуману структуру, що забезпечує сприйняття, осмислення й розуміння наукового тексту, уналежненого до чотирьох відповідних логічно вибудованих розділів, кожен із яких порушує низку важливих проблем.

Дослідження Юлії Петрівни Маслової виконане на кафедрі української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки. Рецензована наукова робота гідно доповнює і представляє наукову школу доктора філологічних наук, професора Наталії Миколаївни Костусяк.

Вступна частина дисертації написана за традиційним, давно апробованим зразком, репрезентує необхідні положення щодо актуальності, мети й завдань, об'єкта і предмета, методів, наукової новизни, теоретичного значення, практичної цінності і т. ін.

Сучасні дослідники по-різному класифікують електронні видання, знаючи цей аспект, Юлія Петрівна зауважила, що в «сучасному медіалінгвістичному контексті газетний дискурс охоплює не лише друковані, а й електронні видання, які зберігають газетну форму комунікації – регулярність, публіцистичний стиль, орієнтацію на широку аудиторію та динаміку новинного потоку, що дозволяє трактувати їх як єдиний функційний простір реалізації публіцистичного мовлення» (с. 23).

Незаперечними є наукова новизна, теоретичне значення та практична цінність дисертаційної праці. Вітчизняне мовознавство поповнилося неординарною та високо фаховою науковою розвідкою.

Перший розділ дисертації «*Когнітивний і прагматичний аналіз українськомовного газетного дискурсу*» (с. 30–137) є дуже цінним, оскільки Юлії Петрівні необхідно було окреслити проблематику багатоаспектного дослідження. Дисертантка узагальнила основні підходи до вивчення дослідницького потенціалу газетного дискурсу з увагою до її домінантних характеристик: ситуативні детермінанти та процесуальна організація дискурсу;

комунікативно-прагматичний вимір та лінгвокогнітивна організація газетного дискурсу; лінгвокогнітивне моделювання мовної картини світу; функційно-стилістичні та комунікативні особливості українськомовного газетного тексту воєнного періоду; інтертекстуальність у газетному дискурсі воєнної доби.

Оперуючи думками багатьох вітчизняних і зарубіжних мовознавців, творчо осягаючи й оцінюючи їх, автор рецензованої праці робить особливий акцент, що в полі сучасної дискурсології українськомовний газетний текст воєнного періоду інтерпретується як динамічна мультикомпонентна семіодискурсна формація, у якій корелюють фреймово-скриптові структури ілокутивного спрямування з екстралінгвальними чинниками кризового комунікативного середовища.

Беззаперечним позитивом вважаємо покликання та праці українських та зарубіжних дослідників не тільки в першому розділі, але й упродовж усієї роботи. Зауважуємо на широку використанні не тільки робіт українських мовознавчих шкіл, але й зарубіжних.

Дисертантка дуже розлого, удокладнено проаналізувала поняття дискурсу в сучасній науці, висновкуючи, що дискурс – це гнучка, поліфонійна синергічно визначена структура, у якій значення конструюють, осмислюють і трансформують у конкретному комунікативному контексті. Відповідно аналіз дискурсу потребує комплексного підходу, що інтегрує когнітивні, прагматичні та інтертекстуальні чинники, які впливають на комунікативну динаміку та варіативність інтерпретації дискурсних одиниць (с. 53).

У рецензованому розділі Юлія Петрівна зауважує на тяглоті тенденцій під час аналізу газетного дискурсу, зауваживши, що це вагомий складник медіапростору, що впливає на формування суспільної думки й інформування громадськості. Погоджуємося, що газетний дискурс – складна комунікативна система, що охоплює не лише мовні одиниці та семіотичні коди, а й увесь процес комунікації, зокрема й контекстуальні параметри, прагматичні інтенції мовців та механізми інтерпретації. У дискурсному просторі мова засобів масової інформації функціонує не тільки як інструмент трансляції фактологічного змісту,

а й як потужний механізм соціальної взаємодії та впливу, що формує когнітивні моделі реципієнтів, конструює суспільні наративи та модифікує інформаційне середовище в релевантному векторі (с. 72).

Нам імponує позиція дисертантки щодо прагматичного аналізу, де авторка виокремлює три базові комунікативні завдання газетного дискурсу: інформативне, персуазивне та маніпулятивне.

У другому розділі «Лексичні процеси в українськомовному газетному дискурсі воєнного періоду» (с. 138–205) розглянуто військову та медичну лексику, воєнні неологізми як засіб увиразнення сучасної газетної мови, когнітивно-прагматичні параметри військового сленгу, трансформовані фразеологізми та ін.

У сучасному мовознавстві дослідники часто дискутують щодо вживання прикметників *військовий* і *воєнний*. Дисертантка в межах свого дослідження упевнено переконує, що прикметники *військовий* і *воєнний* уживають диференційовано відповідно до сфери референції та характеру дискурсної зумовленості мовних одиниць. Прикметник *військовий* – для позначення лексики, пов'язаної з інституційною діяльністю збройних сил, професійною комунікацією військовослужбовців і спеціалізованими номінативними системами (військова лексика, військова термінологія, військовий сленг). Прикметник *воєнний* застосовуємо для характеристики мовних явищ, актуалізованих станом війни як соціально-історичним і медійно-дискурсним чинником, зокрема лексичних інновацій, що функціують у публічному комунікативному просторі (воєнні неологізми, воєнний дискурс, воєнна доба) (с. 138).

У сучасному масмедійному просторі особливо активізувалося вживання лексем із негативною оцінкою. Дисертантка не обминула цей аспект у роботі. Юлія Петрівна проаналізувала пейоративні неологізми *ерефія*, *кацапстан*, *оркостан*, *рашка*, *рашастан* функціують як інвективні екзоетноніми з високою експресивно-оцінною та мобілізаційною валентністю: вони конденсують

негативну атрибуцію референта, стабілізують опозицію «свій/чужий» і підсилюють перлокутивний ефект висловлення.

Дослідниця зауважила, що метафоричні образи, репрезентовані в сленгізмах, реалізують експресивний потенціал лексем, акцентуючи увагу на характерних рисах військових субкультур та окремих підрозділів, що сприяє зміцненню національно-патріотичного наративу та згуртованості серед реципієнтів. Військовий сленг у газетному дискурсі не лише інтенсифікує комунікативну ефективність, але й стає вагомим елементом аксіологічного, прагматичного й експресивного арсеналу медійного мовлення, адаптуючи його до нових соціолінгвістичних викликів (с. 189).

У **третьому** розділі *«Концептуалізація й гендерно-маркована репрезентація війни в газетному дискурсі України»* (с. 206–279) проаналізовано вербалізацію концептів *війна, мир, жінка, чоловік* воєнного періоду, заголовкова елоквенція гендерних концептів, образ жінки через призму дискурсних моделей й аксіологічних вимірів, застосування методу «шести капелюхів» Едварда де Боно в дослідженні репрезентації чоловічих медійних образів.

Погоджуємося з Юлією Петрівною, що у воєнний період України концептосферу формують на основі мегаконцептів *людина* і *суспільство*, що визначають аксіологічні та когнітивні доміанти медійного наративу. Основний каркас такої концептосфери становлять чотири концепти-максимуми – *чоловік, жінка, війна, мир*, які є головними семіотичними та комунікативними маркерами, що структурують мовну репрезентацію суспільних трансформацій у контексті війни (с. 207–208).

Авторка рецензованої праці з усією відповідальністю стверджує, що сучасний газетний дискурс демонструє гнучкість і динамічність української мови, яка активно адаптується до нових соціокультурних реалій, продукуючи нові поняття для опису воєнних, цифрових і політичних явищ. Репрезентовані лексеми не лише виконують номінативну функцію, але й відбивають зміну ціннісних орієнтирів, ідеологічні настрої та когнітивні моделі сучасного суспільства (с. 211).

Дослідниця виокремила ще одну тенденцію сучасного масмедійного мовного простору: високий ступінь емоційного забарвлення й експресії в газетних тестах журналісти досягають завдяки використанню ненормативної лексики на позначення ворога (с. 212).

Особлива роль заголовків у медійному тексті – це не лише структурний елемент, але й потужний інструмент семіотичного впливу, що формує перше враження читача, спрямовує його інтерпретацію та забезпечує атрактивність тексту. Юлія Петрівна чітко і професійно ставить акценти щодо цих елементів журналістських матеріалів.

Четвертий розділ «*Комунікативні стратегії, експресивність і візуально-семіотичні засоби персуазії*» (с. 280 – 437) засвідчує експресивність як домінуючу ознаку газетного дискурсу, актуалізацію мовних засобів вираження емоцій на позначення ворога. Дослідниця проаналізувала лінгвістичну репрезентацію впливу кризових ситуацій на стратегійне мислення та мотивацію та когнітивно-прагматичні комунікативні стратегії в газетному дискурсі воєнного періоду.

Зауважимо, що авторці вдалося визначити паремійні одиниці та зооморфної метафори, проаналізувати вплив візуально-знакових елементів на емоційне сприйняття, а також описати використання мемів та карикатур у газетному дискурсі воєнного періоду.

Важливими є акценти дослідниці про те, що у воєнний період газетного дискурсу змінює свої прагматичні інтенції – він не лише інформує, але й впливає на когнітивні та мотиваційні процеси, орієнтуючи читачів на соціальну відповідальність, безпеку та консолідацію.

Дисертантка скористалася своїми професійними здібностями й поставила нові акценти щодо персуазії як інтерактивного комунікативного процесу, у якому відправник повідомлення прагне вплинути на світогляд, ставлення та поведінку його одержувача (с. 295).

Юлія Петрівна як вдумлива дослідниця зуміла зробити висновки щодо експлікованого газетного уривку, який є прикладом реалізації стратегії

конструювання наративу жертви та справедливості, що сприяє формуванню когнітивної моделі, у якій Україна – жертва історично зумовленої агресії, а її сучасні дії морально обґрунтовані та легітимні (с. 305).

Щодо інших складників Юлії Петрівні вдалося визначити основні параметри експресивно-стилістичне забарвлення лексем і фразем у газетному тексті воєнного періоду, зокрема мейоративне на позначення захисників і пейоративне на позначення ворога із відтінком зневаги, презирства, іронії та осуду.

Авторці вдалося переконати, що газетний дискурс – це вагомий засіб масової комунікації, який віддзеркалює мовно-когнітивні стратегії, спрямовані на формування суспільної думки та мобілізацію соціуму в період соціальних трансформацій (с. 371).

Дисертантка вільно володіє складним термінологічним інструментарієм, глибоко орієнтується в складних питаннях сучасного мовознавства. Крім того, авторка продемонструвала послідовність, зв'язність і логічність оформлення думок, які наприкінці кожного підрозділу, як і розділів загалом, підсумовуються конкретними узагальненнями.

Значимими є висновки авторки, які влучно передають основний зміст наукової праці, акцентують на її важливих моментах, є узагальненим підсумком проведеного дослідження. Логічність і виваженість їх свідчить про глибину і значущість наукових пошуків дисертантки.

Заслужують на схвалення чітка структура дисертації, умотивованість та очевидність зв'язку між частинами роботи. Логіка виокремлення та структури розділів підпорядкована розкриттю поставленої мети та виконанню десяти завдань.

Кожний підрозділ завершують конкретні й належним чином обґрунтовані висновки. Загальні висновки корелюють із поставленими в роботі метою та завданнями, є виваженими, переконливими, впливають з аналізу конкретного матеріалу, мають важливе теоретичне і практичне значення.

Дисертацію відзначають достатня глибина й ґрунтовність розв'язання порушених у ній проблем, вправність використання сучасної лінгвістичної термінології.

Список використаної літератури налічує 880 позицій, корпус джерел охоплює 90 позицій. Основні результати дослідження викладено в 42 працях: 1 розділ у монографії, 18 статей у наукових фахових виданнях України, 12 у періодичних виданнях інших держав, 4 – у виданнях, проіндексованих у наукометричних базах Scopus та Web of Sciences, 7 у виданнях апробаційного характеру.

Текст реферату, статті, опубліковані за темою дослідження, ілюструють належний ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, відображають зміст дисертаційної праці, демонструють повноту викладу отриманих результатів, окреслюють можливі шляхи їх практичного використання. Додатки вдало доповнюють і систематизують викладені наукові положення.

Юлія Петрівна не тільки подала цілісне, новаторське і завершене дослідження, дисертантка ствердно і переконливо бачить перспективи наступних наукових розвідок. Уважаємо, що словник неологізмів воєнного періоду в українськомовному газетному дискурсі має повне право на оприлюднення.

Фактичний матеріал і теоретичні узагальнення дисертаційної праці слугуватимуть дослідникам із функційної стилістики, лексикології української мови, лінгвокультурології тощо.

Заслуговує схвалення манера викладу матеріалу, послідовність і вичерпність опису наукової проблематики, відредагованість тексту.

Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Позитивно оцінюючи результати дослідження, висловимо певні міркування, що мають переважно уточнювальний та дискусійний характер.

1. Погоджуємося з авторкою, що «активізація медичної термінології у воєнному газетному дискурсі є закономірним наслідком війни як каталізатора

термінологізації і реконтекстуалізації спеціалізмів у масовій комунікації. Зростання частотности медичних одиниць корелює з підвищеним травматизмом і потребою в оперативній та протокольно узгодженій комунікації. Такі терміни виконують номінативно-операційну й евіденційно-стандартизувальну функції, забезпечуючи точність обміну інформацією та координацію допомоги постраждалим» (с. 51). Хотіли б уточнити в Юлії Петрівни, чи не спостерігали Ви тенденцію до використання медичної лексики в переносному значенні, як це було характерно для інших періодів ХХІ ст., напр.: *економіка в реанімації, політичний грип, епідемія банкопадів* та ін.

2. Дослідниця виправдано подала використання військового сленгу в українському газетному дискурсі. Солідарні з авторкою, що «експресивно називаючи актуальні соціально-політичні реалії, не лише передає емоційний і семантичний зміст, а й виконує прагматичну функцію зменшення соціальної дистанції між адресантом (медіа) і адресатом (читачем)» (с. 175). Цікаво, як Ви визначали сленгові одиниці, чому не віднесли їх, скажімо, до жаргонізмів?

3. Дисертантка переконливо констатує про гендерні концепти і про винесення саме гендерної тематики в заголовкові комплекси публікацій. Хотілося б почути Вашу думку щодо цих тенденцій, адже війна – справа чоловіча, а Ви своїми дослідженнями підтверджуєте та розширюєте українську гендерну лінгвістику.

4. Юля Петрівна не ставила за завдання аналізувати нормативність мови журналістських матеріалів, але опрацювала величезну кількість масмедійних текстів у різних аспектах, тому Ваша думка, чи у воєнний період триває розхитування літературних норм у газетному дискурсі?

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і ніяким чином не впливають на високу оцінку дослідження.

Усе це дає підстави стверджувати, що дисертація **Маслової Юлії Петрівни** на тему: *«Лінгвокогнітивні й комунікативно-прагматичні виміри українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду»* є самостійним, логічно завершеним дослідженням із систематизованим викладом оригінальних

спостережень здобувача, підсумованим власними висновками, відзначається належним рівнем фахового аналізу матеріалу, відповідає вимогам МОН України, зокрема «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року, № 1197, а її автор цілком заслуговує присудження наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри
журналістики та мовної комунікації
Національного університету біоресурсів та
природокористування України

М. І. Навальна

